

დავით აღმაშენებლის სტრატეგია და სამხედრო რეფორმები

მაიორი მიხეილ ბეჟანიშვილი¹

<https://doi.org/10.61446/mp.4.2025.9729>

აბსტრაქტი

საქართველო თავისი ისტორიის მანძილზე მრავალ ბრძოლაში მონაწილეობდა, ვინაიდან ქვეყანა ისეთ გეოპოლიტიკურ ადგილმდებარეობაზე იყო, ყველა დამპყრობლისათვის ეკონომიურად მნიშვნელოვან და სტრატეგიულ ადგილმდებარეობას წარმოადგენდა. ამიტომ იყო რომ საქართველო მუდმივად სხვადასხვა დამპყრობლების სამიზნე იყო, რომლებიც შემდგომში იპყრობდნენ საქართველოს. თუმცა, ქვეყანაში იყო როგორც დაცემის ისე აღმავლობის პერიოდი საუკუნეების მანძილზე იზადებოდნენ ისეთი მეფეები, რომლებიც თავიანთი ნიჭით და შორსმჭვრეტელობით საქართველოს მხსნელად მოეწოდებოდნენ. სწორედ ასეთი ძლიერი მეფეების მემკვიდრეობის შედეგია რომ დღემდე არსებობს და ინარჩუნებს სახელმწიფოებრიობას საქართველო.

ამ ნაშრომში წარმოდგენილია XI საუკუნის მეორე ნახევრის პერიოდი, როდესაც სამთავრობოებად დაყოფილი ქვეყანა და მტრის შემოსევებისგან აკლესული საქართველოს მოსახლეობა სულს ღაფავდა, გარდა გარე მტრებისა ქვეყნას ვერაგულად ანადგურებდნენ საქართველოს შიდა მტრები, მაგრამ ამ დროს გამოჩნდა ქვეყნის მხსნელად მეფე დავით აღმაშენებელი, რომელმაც თავისი სიბრძნით განსწავლულობით და შორს მჭვრეტელობით, საქართველოს მოუტანა დიდება და სტაბილურობა.

ნაშრომში აღწერილია თუ როგორ ცდილობდნენ დამპყრობელი თურქ სელჩუკები საქართველოში საუკუნის მანძილზე აღორძინებულ სასოფლო სამეურნეო კულტურის აღმოფხვრას და განადგურებას. ეს პერიოდი მოხსენიებულია ისტორიაში „დიდი თურქობა“ რომელიც იყო დიდი შავი ლაქა იმ დროინდელ საქართველოში.

ნაშრომში განხილულია დავით IV-ის ის სტრატეგია და სამხედრო რეფორმები, რომელმაც დაცემული საქართველო დამპყრობლებისგან გათავისუფლა და აღკვეთა მათი თარეში ქვეყანაში, აგრეთვე მისი მეფობის დროს გაძლიერდა ქვეყნის ეკონომიკა, აღორძინდა და გაერთიანდა დაქუცმაცებული საქართველო. დავით მეფის მიერ ჩამოყალიბებული მართვის ორგანოებით ეფექტურად იმართებოდა სახელმწიფო. ამ რეფორმების შედეგი იყო რომ, იმ დროინდელი საქართველო მოწინავე სახელმწიფო იყო გეოპოლიტიკურ სივრცეში. ამის გამო ქართველმა მადლიერმა ერმა მეფეს, „აღმაშენებელი“ უწოდა.

საკვანძო სიტყვა: XI საუკუნის მეორე ნახევარი, „დიდი თურქობა“, ურჩი ფეოდალები, სახელმწიფოს მართვის ორგანოები, დავით აღმაშენებლის სტრატეგია და რეფორმები.

¹ წვრთნებისა და სამხედრო განათლების სარდლობის სამეთაურო-სამტაბო კოლეჯის მსმენელი

David the Builder's Strategy and Military Reforms

Major Mikheil Bezhanishvili²

Abstract

Georgia has participated in many battles throughout its history, since the country was in such a geopolitical location that it was an economically important and strategic location for all conquerors. That is why Georgia was constantly the target of various invaders, who subsequently conquered Georgia. However, the country had periods of both decline and rise. Over the centuries, kings were born who, with their talent and foresight, would emerge as the saviors of Georgia. It is precisely the legacy of such powerful kings that Georgia exists and maintains its statehood to this day.

This work presents the period of the second half of the 11th century, when the country, divided into principalities and the population of Georgia, deprived of enemy invasions, was in despair. In addition to external enemies, the country was being treacherously destroyed by internal enemies of Georgia. However, at this time, King David the Builder appeared as the savior of the country, who, with his wisdom, education, and far-sightedness, brought glory and stability to Georgia.

The work describes how the conquering Turkish Seljuks tried to eradicate and destroy the agricultural culture that had been revived in Georgia for a century. This period is referred to in history as the "Great Turkic Empire", which was a great black spot in Georgia at that time.

The work discusses the strategy and military reforms of David IV, who liberated the fallen Georgia from the invaders and prevented their invasion of the country. Also, during his reign, the country's economy was strengthened, the fragmented Georgia was revived and unified. The state was effectively governed by the governing bodies established by King David. The result of these reforms was that Georgia at that time was a leading state in the geopolitical space. For this reason, the grateful Georgian nation called the king David the Builder.

Keywords: Second half of the 11th century, "Great Turkism", Rebellious feudal lords, State governing bodies, Strategy and reforms of David the Builder

² Officer of the Regional Center for Military Conscription and Recruitment of Shida Kartli and Samtskhe-Javakheti / Mobilization Reserve, Conscription and Recruitment Planning Division

შესავალი

საქართველო თავისი არსებობისა და ისტორიის მანძილზე არაერთ ბრძოლაში იყო ჩართული, რომელიც საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობის, რელიგიის ან მეზობელი სახელმწიფოების სტრატეგიით იყო განპირობებული. საქართველოს ისტორიაში აღწერილია ქვეყნის აღმავლობისა თუ დაცემის, გამარჯვებისა თუ დამარცხების პერიოდები. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ თვითონ ქართველი წარჩინებული პირებისგანაც მრავლად იყო სახელმწიფო ინტერესების წინააღმდეგ გამოსვლები და ღალატი, რაც ურთიერთ ქიშპობის ან ძალაუფლების ხელში ჩაგდების სურვილით იყო განპირობებული. სწორედ ასეთი მიზეზების გამო იყო X და XI საუკუნის ფეოდალური ხანის საქართველო დაშლილი სამეფო-სამთავროებად. XI საუკუნის დასაწყისში ბაგრატ III მიერ მოხდა საქართველოს გაერთიანება თბილისის საამიროს გარდა, რომელიც 4 (ოთხი) საუკუნის განმავლობაში არაბი დამპყრობელების ხელში იმყოფებოდა. მაგრამ XI საუკუნის მეორე ნახევარში 60-იანი წლებიდან გამოჩნდნენ თურქ-სელჩუკები, რომელთა მიერ მოხდა საქართველოს დაპყრობა. ესენი იყვნენ მომთაბარე ცხოვრებით მაცხოვრებელი, არ გააჩნდათ სამშობლო და იყვნენ ველურნი. ისინი არ ჰგავდნენ მანამდე უხვად ნანახ მტერს, რადგან მოდიოდნენ დიდიან-პატარიანად, ქალიან-კაციანად, მრავალ პირუტყვთან ერთად და სახლდებოდნენ საქართველოში. იყენებდნენ მიწებს პირუტყვის საძოვრებად, აღარ რჩებოდა მიწები დასამუშავებლად და მოსავლის მოსაყვანად. იყო სრული განუკითხაობა და მარცვა-გლეჯა, თითქმის გაუბედურდა მოსახლეობა, ვინაიდან არავის შეეძლო მათი დაცვა. მანამდე არსებული ცივილიზაციების თუ იმპერიების მაგალითზე ბევრჯერ ყოფილა ველურობა და უწიგნურობა მათი დამღუპველი, მაგრამ მანამდე საქართველო ამის წინაშე ისე ახლოს არასდროს მდგარა, როგორც ამ პერიოდში. თურქ-სელჩუკები მიზნად ისახავდნენ საუკუნეების მანძილზე აღორძინებული სასოფლო-სამეურნეო კულტურის აღმოფხვრას და განადგურებას, ხოლო იმ მდიდარ მიწებზე მეჯოგეობის აღმოცენებას და მხოლოდ საქონლისთვის საძოვრებად გამოყენებას. გაზაფხულის მოსვლასთან ერთად იწყებოდა მათი შე-მოსვლა საქართველოს ტერიტორიაზე და დასახლება, ხოლო ზამთრის მოსვლამდე აიყრებოდნენ და მიდიოდნენ სხვა

ტერიტორიებზე. ქართველი ხალხი უკიდურეს გაჭირვების პირას იყო მისული, თითქმის არავინ ამუშავებდა მიწას, აღარ მოიპოვებოდა საკვები და დემორალიზებული იყო ჯარიც და ქვეყანაც. არავინ იცოდა ეს როდის შეწყდებოდა და უკვე იმედიც გადაწურული იყო. ეს პერიოდი საქართველოში „დიდი თურქობის“ სახელით არის მოხსენიებული, რომელიც 1080 წლიდან იწყება და არსაიდან არ ჩანს საშველი. ამ დროს გიორგი II ატარებს ასევე ბიზანტიის კესაროსის ტიტულს, რომლის მიხედვითაც ერთმორწმუნე ბიზანტია ვალდებული იყო დახმარებოდა საქართველოს, მაგრამ თვით ბიზანტიის იმპერიაც კი ვერ ბედავდა მათ წინააღმდეგ რაიმე წინააღმდეგობის გაწევას. ასე გრძელდებოდა წლიდან-წლამდე და პარტახდებოდა ქვეყანა, ეკლესია მონასტრები მათი საქონლის სადგომებად გადაიქცა, ეკლესიის მსახურნი მრავალნი დახოცეს, მოხუცებულ და ასაკოვან მოსახლეობას არანაირი შეწყალება, მრავალი ჩვილი ბავშვი გაიტაცეს, ამ ყველაფერთან ერთად ქვეყანას დაეკისრა ხარკი, რომლის გადახდაც უდიდეს დაღს ასვამდა ისედაც გაუბედურებულ მოსახლეობას და ქვეყანას. ეს პერიოდი საქართველოს ისტორიაში შავ ლაქად რჩება. ქვეყანას ასევე ასუსტებს დიდგვაროვანი ფეოდალების ნიანია ქვაბულის ძის, ივანე ლიპარიტის ძის და ვარდან სვანთა ერისთავის განდგომა, რომლებიც სარგებლობდნენ მეფის სიყრმით და გულუხვობით. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ განდგომის მიუხედავად გიორგი მეფემ უხვად დაასაჩუქრა განდგომილი თავადები, მაგრამ მათი გამოსწორება შეუძლებელი იყო. სწორედ ასეთი დამაბული პერიოდის გამო 1089 წელს გიორგი მეფე გადადგა ტახტიდან და მისი ადგილი დაიკავა დავით IV-ემ.

დავით IV აღმაშენებელი დაიბადა 1073 წელს, ხოლო 1089 წელს, როდესაც იგი გამეფდა იგი იყო 16 წლის. დავით აღმაშენებლის მემკვიდრე აღწერს: „... ბნელსა უკუნსა შინა იწყო აღმოცისკრებად მზემან ყოველთა მეფობათამან, დიდმან სახელითა და უდიდესმან საქმითა, სახელმოდგამმან დავით, ღმრთისა მამისამან, და თვით სამეოცდამეთვრამეტემან შვილმან ამის დავითისმან, დავით“. დავით მეფე თავისი ასაკის მიუხედავად საკმაოდ სწრაფი ტემპებით შეუდგა ქვეყნის აღმშენებლობას, მან პირველ რიგში ურთიერთობა დააღაგა ბიზანტიის იმპერიასთან, რომლისგანაც მას 12 წლის ასაკში „სევასტოსი“-ს წოდება მიენიჭა. მისი მუხლჩაუხრელი და თავგამო-

დებული შრომის შედეგად საქართველომ დაიწყო ნელ-ნელა ფეხზე დადგომა და ქართველ ერს დაუბრუნდა რწმენა. მისი ყოველი გადადგმული ნაბიჯი ემსახურებოდა ქვეყნისა და ერის კეთილდღეობას. მას გვერდში ედგა მისი აღმზრდელი გიორგი ჭყონდიდელი, რომელიც დავითის მხრიდან დიდი ნდობით იყო აღჭურვილი. დავით მეფე ყოფილა დიდად განსწავლული და წერა-კითხვის მოყვარული. სწორედ მისმა განსწავლულობამ და სწორად ჩამოყალიბებულმა პოლიტიკამ განაპირობა მისი წოდება „აღმაშენებელი“ (ქართველი მეფეები სხვადასხვა წოდება-ეპითეტებით არიან ცნობილნი: დიდი, კისკასი, კეკელა, რეგვენი, მცირე, თავდადებული, ბრწყინვალე, ავი და სხვა.) საქართველოს ისტორიაში ერთადერთს - დავით IV -ს ხვდა „...მეფესა დავითს ამისთვის ეწოდა აღმაშენებელი, რამეთუ იქმნა მეფედ, იყო ქვეყანა ესე სრულად ოხერი; ამაჲს განავსო და აღაშენა, რომელ არღარა ეტეოდა ამით, რამეთუ იყო მოშიში და მოყვარე ღვთისა, გლახაკთა, ქვრივთა და ობოლთა მოწყალე, სნეულთა თვითმსახური, ეკლესიათა, ქსენონთა მაშენებელი“... (ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსი საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, IV, თბ, 1973, გვ. 163). ნამდვილად აღსანიშნავია მისი ღვაწლი ერის წინაშე და მისი მისწრაფება ანგარიშგასაწევი ძალა გამხდარიყო საერთაშორისო ასპარეზზე.

ძირითადი ნაწილი

XI საუკუნის მიწურულს საქართველო იწყებს აღორძინებას მას სათავეში უდგას მეფე დავით აღმაშენებელი. ამ პერიოდს ემთხვევა ასევე ჯვაროსნული ლაშქრობები იერუსალიმის გასათავისუფლებლად და მუსულმანური სამყაროს ყურადღება გადატანილია მათთან ბრძოლების წარმოებაზე. შიდა და გარე ფაქტორებიდან გამომდინარე მეფის მხრიდან ჩამოყალიბდა ქვეყნის განვითარების და აღმშენებლობის კარგი სტრატეგია, რომლის აღსრულებაც პირველ რიგში მოითხოვდა სამხედრო რეფორმებს, რომლის გარეშე საქართველოს აღორძინება წარმოუდგენელ ოცნებას წარმოადგენდა.

დავით IV აღმაშენებლის სტრატეგია

დაქუცმაცებული და დანაწევრებული ქვეყნის ასაღორძინებლად ნამდვილად სწორი და ქმედითი ღონისძიებების გატარება იყო საჭირო, რომლის შესრულებაც აუცილებლობას წარმოადგენდა. პირველ რიგში დავითმა დაიწყო მისი ერთგული პირების შეკრება რათა მათი მხარდაჭერით წარემართა ქვეყნის საქმეები. იმ პერიოდის საქართველო წარმოადგენდა ლიხის ქედის იქეთ მდებარე ტერიტორიას აფხაზთა სამეფომდე. საჭირო იყო თურქ-სელჩუკების უთავბოლო თარეშის შეკვეცა, მაგრამ საამისოდ ერის რწმენა იყო საჭირო, რომლის ნაკლებობასაც აშკარად განიცდიდნენ თურქ-სელჩუკების გაუთავებელი თარეშის გამო. მეფემ მოახერხა მისი ერთგული ხალხისგან შეეკრიბა მცირე საბრძოლო ჯგუფები და დროდადრო თავს ესხმოდა არხეინად მყოფ მოწინააღმდეგეს, რითაც მათ აგრძნობინა, რომ ქართველი ერი არ შეეგუებოდა მათ პარპაშს საქართველოს ტერიტორიაზე. სწორედ ასეთი ქმედებებით ნელ-ნელა ბრუნდებოდა რწმენა ერისა, რომ ჯერ არ იდგა ის პერიოდი, რომელიც მათ გადაშენების პირას მიიყვანდა. ეს ყოველივე ემსახურებოდა მათი მოტივაციის ამაღლებას და ერთსულოვნების მოპოვებას, ვინაიდან მტრის მუდმივი თავდასხმებისაგან შეწუხებული მოსახლეობა დემორალიზირებული და უიმედო იყო. მართლაც ასეთი ტიპის მოქმედებებმა ნელ-ნელა ხალხში იმედისა და რწმენის დაბრუნება გამოიწვია. მათ დაიწყეს ბარში ჩამოსვლა და მიწის დამუშავება, ხოლო ვისაც კი შეეძლო მზად იყო მეფის გვერდში ებრძოლა ურჯულოთა წინააღმდეგ. დავით მეფემ ქვეყნის შიგნით ურჩი დიდგვაროვნებისა და წარჩინებული ფეოდალების ძალაუფლების შემცირება და ცენტრალიზებული მართვის სისტემის ჩამოყალიბება დაიწყო, რასაც თავისთავად მოყვებოდა მათი მხრიდან უკმაყოფილების გამოხატვა, რაც მამამისი გიორგი II-ის მეფობის დროს არაერთხელ მოხდა. პირველი ფეოდალი რომელიც მეფის წინააღმდეგ აჯანყდა იყო კლდეკარის ერისთავი ლიპარიტ ბაღვაში, რომელიც თავდაპირველად მხარში ედგა მეფეს. აშკარაა, რომ მომხდური მტრის განდევნის სურვილი იმდენად დიდი იყო, რომ ლიპარიტთან ერთად ნიანია კახაბერის ძე და სხვა აზნაურები მეფის გარშემო არიან შემოკრებილები, მაგრამ ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა, ვინაიდან კარგად მოგეხსენებათ ბაღვაშების მეფის

დინასტიის მიმართ მუდმივი ბრძოლის წყურვილი არ აძლევდათ მოსვენებას. რაღა თქმა უნდა მეფის პასუხი ასეთი საქციელის გამო მკარი იქნებოდა, მაგრამ როგორც კი შეიპყრეს ლიპარიტი მან მოინანია თავისი საქციელი, რომლის შემდეგ მეფემ ის შეიწყალა და აღუდგინა მთელი ძველი უფლებები რაც კი მას გააჩნდა, მაგრამ არ შეეპუა ლიპარიტი მეფის ძალაუფლების განმტკიცებას, არც პირობა შეასრულა და მისი დადებული ფიციც გატეხა. რაღა თქმა უნდა მეფე მიხვდა, რომ რბილი მოქმედებებით არ ეშველებოდა ასეთ ზღვარგადასულ ქმედებებს და 1094 წელს მეორედ აჯანყებული ლიპარიტი შეიპყრო და 2 (ორი) წელი ყოლია პატიმრობაში, ხოლო 1096 წელს გააძევა საქართველოდან. მის ადგილზე დანიშნული რატი ლიპარიტის ძეც არ აღმოჩნდა ერთგული ქვეშევრდომი, რომელმაც თავისი წინაპრების მსგავსად მალევე უღალატა მეფეს. საბოლოოდ 1103 წელს დავითმა გააუქმა კლდეკარის საერისთავო და მისი ტერიტორია სახელმწიფოს დაუქვემდებარა. კლდეკარის საერისთავოში შემავალ ადგილმდებარეობას საქართველოსთვის დიდი მნიშვნელობა ქონდა ეკონომიკური თვალსაზრისით, ვინაიდან ჯავახეთიდან თრიალეთზე გავლით ქართლისკენ მომავალი ერთადერთი გზა სწორედ კლდეკარის საერისთავოში გადიოდა. ამით მეფემ განიმტკიცა თავისი მდგომარეობა. თუმცა იმავე 1103 წელს ასევე აუჯანყდა უიმედოდ დარჩენილი მაგან აბულეთისძემ სცადა აჯანყებოდა მეფის წინააღმდეგ, რომელმაც მცხეთის, წილკნისა და შიომღვიმის საეკლესიო მამულები მიიტაცა. შიომღვიმის მონასტერი ციხესიმაგრედ აქცია. მეფემ როგორც არაერთგზის სხვა ფეოდალები ამჯერადაც აღკვეთა მათი ქმედებები და დამარცხებულ მაგანს შიომღვიმეში შეუფარებია თავი, სადაც ეკლესიის მესვეურებს შეუპყრიათ და მეფისთვის გადაუცემიათ. დავით მეფეს იგი სიკვდილით არ დაუსჯია, მაგრამ ყველანაირი პატივი აუყრია და ქონებაც ჩამოურთმევია. ამით მან დაასრულა დიდგვაროვან ფეოდალებთან ჭიდილს თავი და უფრო განიმტკიცა პოზიციები. ამ ეტაპისთვის მეფის ლაშქარი უკვე მომძლავრებულია და რაოდენობრივადც შევსებულია.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ პერიოდში მნიშვნელოვანი მოვლენების ეპიცენტრია იერუსალიმი, რომელიც ჯვაროსნებმა დაახლოებით 1099 წელს აიღეს და მრავალსაუკუნოვანი მუსულმანთა ხელთ მყოფი წმინდა ქალაქი გაანთავისუფლეს. რაღა თქმა

უნდა ამას არ ეგუებოდა მუსულმანური სამყარო და ხშირი ბრძოლები იმართებოდა იერუსალიმის უკან დასაბრუნებლად. უნდა აღინიშნოს, რომ იმ დროის ისტორიკოსი გოტიეს გადმოცემიდან ვგებულობთ თუ ჯვაროსანთა მხრიდან რამდენად დიდი მნიშვნელობა და დაინტერესება ქონდა მეფე დავითის აღზევებას თურქ-სელჯუკთა წინააღმდეგ ომში. მეტად საინტერესო ფაქტია ის, რომ მეფე დავითი ძალიან კარგად ფლობს ინფორმაციას მსოფლიო მასშტაბით არსებული ვითარების შესახებ, რომელიც არაერთი ფაქტითა თუ მოვლენით მტკიცდება. თუნდაც ის ფაქტი აღვნიშნოთ, რომ სწორედ იერუსალიმის აღებისთანავე მეფემ შეუწყვიტა ხარკის გადახდა ე.წ. „ხარაჯა“-ს გადახდა თურქ-სელჯუკებს და ამით მან ომი გამოუცხადა მათ. ასევე მან თავის დროზე უარი თქვა თავის ტიტულზე „სევასტოსი“, რომელიც ბიზანტიის იმპერატორისგან ქონდა მიღებული. ამით მან საქართველოს დამოუკიდებლობას და თავისუფლებას ნათლად გაავლო ხაზი, რაც ფრიად საამაყოა. თან დავითი იყო ერთადერთი მონარქი მონარქთა შორის, რომელმაც პირველად თქვა უარი ბიზანტიის ტიტულზე. ასეთ მნიშვნელოვან ეტაპზე დავითი დღე და ღამე მუხლჩაუხრელად ათავისუფლებს თურქ-სელჯუკებისგან ციხე-ქალაქებს და უქვემდებარებს ქვეყნის ტერიტორიას. ბოლო შესასრულებელი ამოცანაა კახეთ-ჰერეთის შემოერთება, რომელიც 1104 წელს მოახერხა დავით მეფემ. ამ დროისთვის თბილისის გარდა მთლიანი საქართველო გაერთიანებულია და მიდის მზადება შირვანის, ანისის და თბილისის გასათავისუფლებლად.

ასევე მნიშვნელოვანი რეფორმა გატარდა ეკლესიაში, რომელიც ასევე დროული და საჭირო იყო, ვინაიდან დიდგვაროვანთა მხრიდან მემკვიდრეობითი თანამდებობების გადაცემა ხდებოდა, რომელიც პირველად გიორგი II მხრიდან საბერძნეთიდან მოწვეულმა გიორგი მთაწმინდელმა ამხილა და არაფერი იყო მის შემდეგ შეცვლილი. კანონის მიხედვით მეფეს უფლება ქონდა მოეწვია საეკლესიო კრება, სადაც გადასაწყვეტი საკითხების გადაჭრა უნდა მომხდარიყო. ეს კრება ჩატარდა 1103 წელს რუის-ურბნისის ეპარქიაში. ამ კრებას ესწრებიან გიორგი ჭყონდიდელი, მართა (მარიამ დედოფალი, დავით მეფის მამიდა და გიორგი II და) და გიორგი II მეფეთმეფე. ეს კრება მრავალი დღე გრძელდებოდა და უღირსი მონანი მოკვეთილნი იყვნენ ეკლესიები-

დან. სწორედ ეს იყო მიზეზი საეკლესიო რეფორმის გატარების, ვინაიდან ხშირად ხდებოდა საეკლესიო მიწების მითვისება და ქონების გაფლანგვა არასაჭიროებისა-მებრ, ასევე წლოვანებით შეუფერებელი დიდგვაროვანი პირების მაღალ საეკლესიო თანა-მდებობაზე დანიშვნის ფაქტები. ამ საეკლესიო კრებაზე იქნა მიღებული მეტად მნიშვნელოვანი საკითხები, რომელსაც მთლიანად ხელმძღვანელობას და კურატო-რობას უწევდა გიორგი ჭყონდიდელი, რომელმაც გადაწერა წიგნი „ძეგლისწება“, რომელიც გახდა მიმართველი სახელმძღვანელო თუ როგორ უნდა აღსრულებული-ყო საეკლესიო იერარქია, საგალობლების ქართულ ენაზე დაწერა და შესრულება. ასე-ვე განისაზღვრა ასაკობრივი ზღვარი მღვდელთმსახურთათვის, მაგალითად არ დაინიშნებოდა პირი ეპისკოპოსად 35წლამდე, მღვდელმთავრად 30 წლამდე, დიაკო-ნად 25 წლამდე. ასევე აიკრძალა ერთ დღეს რამდენიმე ხარისხის ერთდროულად მინიჭება. აქაც ნათლად გამოჩნდა ეკლესიის მეფის ხელისუფლების გავლენის ქვეშ მოქცევა. ამიერიდან ვინც წარმოაჩენდა თავს ის დაინიშნებოდა თანამდებობაზე და არა გვარიშვილობის გამო.

დავით მეფემ სახელმწიფო მართვის ორგანოები შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა:

1. მწიგნობართუხუცესი - ჭყონდიდელი;
2. მანდატურთუხუცესი - შინაგან საქმეთა და ფოსტის მინისტრი;
3. ამირსპასალარი - სამხედრო მინისტრი;
4. მეჭურჭლეთუხუცესი - ფინანსთა მინისტრი,
5. მსახურთუხუცესი;

მაშასადამე ვაზირთა შორის უპირველესი იყო გიორგი მწიგნობართუხუცესი, რომ-ლის გარეშე არაფერი ხდებოდა, მას ყველგან და ყველაფერზე მიუწვდებოდა ხელი, მას ემორჩილებოდა სამეფო სპაც. ვაზირები 2 (ორი) მთავარ ჯგუფად იყვნენ დაყოფილნი:

- 1) 3 (სამი) ვაზირთა ჯგუფი, რომელშიც შედიოდნენ ათაბაგი, ამირსპასალარი და მანდატურთუხუცესი;
- 2) 2 (ორი) ვაზირთა ჯგუფი, რომელშიც შედიოდნენ მეჭურჭლეთუხუცესი და მსახურთუხუცესი;

ასეთი თანმიმდევრული ნაბიჯებით ჩამოყალიბდა მართვის სისტემა, რომელიც მხოლოდდამხოლოდ დამოკიდებული იყო არა გვარიშვილობაზე და წარმომავლობაზე, არამედ მის გონებრივ შესაძლებლობებზე და მისი ქვეყნის წინაშე მსახურებაზე. დავით მეფემ აღაშენა და მოაწესრიგა მთელი რიგი საგზაო ინფრასტრუქტურა და ქალაქები. ყველანაირად ხელს უწყობდა სავაჭრო ურთიერთობების განვითარება სხვადასხვა სახელწიფოთა შორის, რომელთა გამო მან გზებზე მოსასვენებელი შენობები ააშენა, რომელიც სრულიად უფასო იყო უცხოელი ვაჭრების მოსასვენებლად. ეს ძალიან უწყობდა ხელს ეკონომიკის მოძლიერებას და მეფეც ყველანაირი პირობების შექმნით უწყობდა ხელს მის განვითარებას. მან კარგად იცოდა, რომ ეკონომიკის მომძლავრება ხელს შეუწყობდა ქვეყნის წინსვლას და ამისათვის ძალღონეს არ იშურებდა. მისმა სწორად წარმართულმა სტრატეგიამ XII საუკუნის I მეოთხედში ამიერკავკასიის რეგიონში საქართველო წარმატებულ და ურჯულო მტერთა მეზრძოლ ძალად ითვლებოდა, არამედ საერთაშორისო ასპარეზზე მას დიდ ძალად აღიქვამდნენ. მეფე დავითის ჯვაროსნებთან კავშირი კარგად ჩანს ბევრ წყაროში, მაგრამ დიდგორის ბრძოლაში მათი მონაწილეობა ეს ფაქტია, რომელიც ადასტურებს იმ დროინდელ საქართველოს მჭიდრო ურთიერთობას მთლიან ქრისტიანულ სამყაროსთან და მის წარმატებულ სტატუსს იმ დროის ევროპის დიდი სახელმწიფოების მხრიდან. სწორედ მათ წყაროებში ვხვდებით მეფე დავითის შესახებ, სადაც მეფე დავით აღმაშენებელი „მესიის მახვილად“ არის მოხსენიებული. ასეთი მძლავრი და დიდი საქართველო არასოდეს ყოფილა. მისი ტერიტორიები გადაჭიმული იყო ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე და ოსეთიდან არაგვამდე.

სამხედრო რეფორმები

კარგად ესმოდა დავით მეფეს არჩეულ გზაზე თუ რა დიდი და მნიშვნელოვანი ღონისძიებაა სამხედრო რეფორმები. მისი მნიშვნელობა მართლაც, რომ გასატარებელი იყო ვინაიდან რწმენა ქონდა ერს დაკარგული, ლაშქარი დემორალიზირებული და მოშლილი იყო, არ არსებობდა არანაირი დისციპლინა და საჭურველი. ამის ფონზე მეფემ მჭიდროდ ჩაკიდა თავის ხელი ამ რეფორმების გასატარებლად და სასურველი ჯარის ჩამოსაყალიბებლად. იგი პირადად იღებდა მონაწილეობას ჯარისკაცთა

წვრთნაში მონაწილეობას, პირადად ასწავლიდა მათ მრავალ საბრძოლო ილეთებს და ამყარებდა რკინის დისციპლინას. დისციპლინა ეს ისეთი საკითხი იყო, რომლის მიმართ დავით მეფე შეუვალ პოზიციას ატარებდა. მან აკრძალა ჯარში: „ხოლო საეშმაკონი სიმღერანი, სახიობანი და განცხრომანი, და გინება ღვთისა საძულველი და ყოველი უწესობა მოსპობილ იყო ლაშქართა შინა მისთა“. თავისი ერთგული მსახურებისაგან შექმნა მცირე ზომის კარგად ორგანიზებული, აღჭურვილი და მომზადებული ჯარი, რომელსაც „მონა-სპა“ ეწოდებოდა. არის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ აქ ძირითადად თავმოყრილი იყო უცხოეთიდან ჩამოყვანილი მონები, რომელთაც აღარ გააჩნდათ სამშობლო და ემსახურებოდნენ მეფეს. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს იყო დამრტყმელი ძალა, რომელსაც მეფე ხელმძღვანელობდა და მათი მეთვალყურეობის ქვეშ ტოვებდა ბრძოლებისგან დაბრუნებულ ციხე-ქალაქებს.

ეფექტური და მნიშვნელოვანი რეფორმა აღმოჩნდა ე.წ. „მსტოვართა“ ინსტიტუტის ჩამოყალიბება, რომლის წყალობითაც მეფეს ინფორმაცია მიეწოდებოდა თითქმის მთელი სამეფოდან და ფლობდა სრულყოფილ ინფორმაციას მისი მოკეთებებისა თუ მტრების შესახებ. „მსტოვარნი“ ეს იყო უერთგულები მეომრებისაგან შემდგარი აპარატი, რომელზეც იძახდნენ „არცა სამეფოსა შინა მისთა, არცა ლაშქართა შინა მისთა მყოფთა კაცთა, დიდთა და მცირეთა საქმე ქმნილი, კეთილი გინა სიტყვა ბოროტი თქმული - არა სია დაეფარვოდა“. თანამედროვე გაგებით კარგად ორგანიზებული აგენტურული ქსელი ქონდა განვითარებული, რომლებიც არა მხოლოდ ქვეყნის შიგნით, არამედ ქვეყნის გარეთაც საკმაოდ ეფექტურად მოქმედებდნენ, რისით ნათელი მაგალითიც არის ჯვაროსნული ლაშქრობის შესახებ დეტალური ინფორმაციის ცოდნა მეფის მხრიდან და გადამწყვეტი ზომების მიღება იერუსალიმის აღების შემდეგ, სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა მეფე დავითის მხრიდან თურქ-სელჯუკებზე ხარკის შეწყვეტა. ასევე ქვეყნის შიგნით ლიპარიტის აყვანის ფაქტი, რომელიც მათი მხრიდან ეფექტურად შესრულებული სამხედრო ოპერაციის მაგალითია. ასევე დაბეჯითებით შეიძლება იმის თქმა და მტკიცება, რომ დავით მეფეს მოწინააღმდეგის ბანაკშიც ყავდა თავისი ერთგული მსტოვრები ჩასმული, რომელთაგანაც დაზუსტებით იცოდა მტრის საშინაო თუ საგარეო წარმოებული მოქმედებების შესახებ.

ძალზედ დიდია მათი დამსახურება საქართველოს აღორძინების და გამ-ლიერების საქმეში.

ასევე უნდა აღინიშნოს დავითის მიერ სამოხილიზაციო სისტემის ჩამოყალიბება, რომლებსაც წარმოადგენდნენ სასიგნალო კოშკები, პირდაპირი და ესტაფეტის წესით მოქმედი „ჭენებითმავალნი“. ამ სისტემის აუცილებლობა აშკარა იყო, რადგან ვერ ხერხდებოდა ლაშქრის შეკრება ყოველთვის დროულად, ვინაიდან შეუძლებელი იყო იმ პერიოდში ისედაც დაქცეული და გაჩაჩანაკებული სასოფლო-სამეურნეო საქ-მიანობის პირობებში ლაშქრის მუდმივ მზადყოფნაში ყოფნა.

ასევე ფართომასშტაბიანი სამხედრო ოპერაციის განსახორციელებლად მეფეს შემოუღია „მწკრივებრივი ტაქტიკა“. ეს ტაქტიკა თითქმის რომის იმპერიის ტაქ-ტიკისმაგვარი იყო, მხოლოდ განსხვავდებოდა იმით, რომ რომის 2 (ორი) მწკრივი იყო, ხოლო დავითისეული 3 (სამი) მწკრივიანი. ამ სამი მწკრივიდან I მწკრივი იყო - წინამძღოლი ჯარი, II მწკრივს წარმოადგენდა ყოლბი ჯარი, ხოლო III მწკრივს - მაშველი ჯარი ანუ როქის სპა, რომელსაც თვით მეფე დავითი მეთაურობდა.

ასევე უნდა ითქვას ზურგის სამსახურის ანუ ლოგისტიკის შესახებ, რომელიც იმდენად კარგად განავითარა მეფემ, რომ ნამდვილად აღნიშვნას იმსახურებს, ვინაიდან მასში შედიოდა ბევრი ცხენი „ცხენი ბარგისა“, აქლემი, ჯორი, ხარები და ბორბლიანი ტრანსპორტი, რომლითაც გადაზიდვა ხდებოდა ლაშქრობისთვის აუცი-ლებელი სამხედრო ინვენტარისა და საკვებისა, ასევე ნაალაფარის გადმოსატანად და დაჭრილთა გადმოსაყვანად. ასევე საგულისხმოა, რომ იმ პერიოდში ლაშქარს გააჩნდა საალყოტეჟნიკა, სატყორცნი იარაღი და ასევე ყავდა ამ იარაღის გამოსაყენებლად მომზადებული სპეციალისტებიც. ამ იარაღის გამოყენება კარგად არის ასახული თბილისის აღების ბრძოლის დროს. ბევრი შრომა და ოფლი დასჭირდა ამ ყოველი რეფორმის გასატარებლად და დასახვეწად, თუმცა ამირსპასალარის თანამდებობის შემოღებამ კარგად გადაანაწილა ფუნქციები და გაადვილა ლაშქრის მართვა.

რეფორმების გატარება სრულყოფილად და სწრაფი ტემპით მიმდინარეობდა, მაგრამ არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ მისი სრულყოფილების მთავარი შედეგი, რო-მელიც საუკუნოდ დარჩა საქართველოს ისტორიის ფურცლებზე როგორც „ძლევა

საკვირველი“ ანუ დიდგორის ბრძოლა, რომელიც არა მარტო საქართველოს არამედ მსოფლიო სამხედრო ისტორიის ერთ-ერთი უნიკალური ბრძოლა, რომელშიც გამოყენებული იყო შეცდომაში შეყვანის ტაქტიკა და მოულოდნელობის ეფექტი, ასევე 8 (რვა)-ჯერ მცირე ლაშქრით ურიცხვი მოწინააღმდეგის განადგურება. 1121 წლის 12 აგვისტოს დიდგორის ველზე ერთმანეთის პირისპირ დგანან 55 600 მოლაშქრით მეფე დავითი და 400 000 გაერთიანებული მუსულმანთა ლაშქარი ნეჯმ ად-დინი ილ ღაზის მეთაურობით. სწორედ დავით მეფემ შეარჩია ადგილი სადაც წარმართავდა ბრძოლას და არა მოწინააღმდეგე, ეს ადგილიც სწორად იყო შერჩეული, რადგან მრავალრიცხოვან მოწინააღმდეგეს არ მისცემდა გაშლის საშუალებას და შეეზღუდებოდა ბრძოლის ფრონტი. ასევე მეფე დავითმა ბრძოლის დაწყების წინ 200 რჩეული მეზრდოლი გააგზავნა მტრის ბანაკში, ვითომდა მოლალატეები იყვნენ, რამაც სრულიად გამართლდა და მტერმა შეუშვა თავის ბანაკში. ამ დროს კი ამ მცირე ზომის მეომრებმა იშიშვლეს ხმლები და დაიწყეს მოწინააღმდეგის განადგურება და გზის გაკაფვა პირდაპირ სარდლობის კარვისკენ. ამას არ ელოდნენ მოწინააღმდეგენი და შეიქმნა ქაოსი, რომლითაც ისარგებლა მეფე დავითმა და სწრაფი შეტევა განახორციელა მტრის ცენტრში და სულ რაღაც 3 (სამი) საათიანი ბრძოლის შემდეგ უთავბოლოდ გაქცეულ მოწინააღმდეგეს მისდევდნენ ქართველები. ეს იყო გამარჯვება, ეს იყო ტრიუმფი სრულიად საქართველოსი, რომლის შესახებაც იმ დროის მსოფლიო ალაპარაკა და ყველამ გაიგო საქართველოს არსებობის შესახებ, რომლებიც ასეთი მამაცები და გულადები არიან. ბრძოლის ველზე დარჩა ურიცხვი ალაფი და ტყვედ ჩავარდა უამრავი ურჯულო. ასეთი წარმატების შემდეგ აღარ დაუყოვნებია დავით მეფეს და მომდევნო წელს აიღო თბილისი და შემდეგ დმანისი, რითაც დასრულდა საქართველოს გაერთიანება. მემკვიდრეთა გადმოცემით თბილისი აღების შემდეგ მან აკრძალა სჯულით არაქრისტიანთა დასჯა ან შევიწროება. არც ლოცვა შეუზღუდია მათთვის და პირიქით ხელსაც კი უწყობდა მათ. ხშირად უნახავთ პარასკევ დღეს მეფე დავითი თავის შვილ დემეტრესთან ერთად მეჩეთში შესული სალოცავად. თვითონ დავითი არაბულის და სპარსული ენის უზადო ცოდნით გამოირჩეოდა და ესეც მოხსენიებულია, რომ ხშირად უნახავთ თუ როგორ ეკამათებოდა ყადს ან მოლას

ყურანის სისწორეში და სწორად აღქმაში. თვითონ მუსულმანები 1 (ერთი) წლით გაანთავისუფლა კიდევ ყველანაირი გადასახადებიდან. 1124 წელს მან გაილაშქრა შირვანში და ანისში საიდანაც საბოლოოდ განდევნა თურქ-სელჯუკები და საბოლოოდ დაუქვემდებარა საქართველოს. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ შირვანთან მას ისედაც გააჩნდა მოყვრული ურთიერთობა, რომელიც გამოიხატებოდა მისი ასული თამარის ქორწინებით მათი მმართველის შვილზე. ამდენი საუკუნის შემდეგ პირველად თავისი ისტორიის მანძილზე მოხერხდა საქართველოს გაერთიანება. ეს შიშის ზარს სცემდა ურჯულოებს, რადგან საქართველოს ძლიერება ქრისტიანული რელიგიის გამარჯვებას ნიშნავდა.

კონტრარგუმენტი

გაუთავებელი ბრძოლების ფონზე თურქ-სელჯუკების წინააღმდეგ თავისთავად დიდ რესურსებს მოითხოვდა, როგორც ეკონომიკურ რესურსებს ასევე ადამიანურ რესურსებს. XI საუკუნის მიწურულს, როდესაც საქართველო ხარკს უხდის ურჯულოებს და ხალხი გაუბედურებულია, შიმშილი ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა და მიწათმოქმედება, რომელიც ქართველთა შემოსავლის წყაროა საუკუნეების მანძილზე თითქმის მომსპარია. წარმოებული ბრძოლები კი თავისთავად მოითხოვს ადამიანთა რესურს, რომელიც ისედაც შემცირებულია და აღარ რჩება მამაკაცი, რომლებიც დაამუშავებენ და ააღორძინებენ მეურნეობას. ამ პერიოდში კი მეფე დავითი აძლიერებს ზეწოლას და ცდილობს განდევნოს ურჯულო მტერი თავისი ქვეყნიდან და ქვეყანა დაუბრუნოს ძველებულ, მამაკაპურ ფერხულს. მაგრამ ომში წასული მეომართა მიწები რჩებოდა დაუმუშავებელი და ამასთანავე მხოლოდ ურჯულოები ხომ არ ილუპებოდნენ ბრძოლების დროს, რა თქმა უნდა ქართველთა მხრიდანაც იყო მსხვერპლი. თითოეული მეზობლის დაკარგვა დიდ ტრაგედიას წარმოადგენდა საქართველოსთვის რადგან ადამიანური რესურსი ისედაც მცირე იყო იმ პერიოდში. მასიურმა ბრძოლებმა, მამაკაცების ომში გაწვევამ და შიმშილობამ იწვევდა უკმაყოფილებას და ამით რაღა თქმა უნდა სარგებლობდნენ მეფის მოწინააღმდეგე დიდგვაროვანი ფეოდალები. იმ პერიოდში მრავლად მოხდა მეფის წინააღმდეგ აჯანყება, რომლის ჩახშობაც ძალის გამოყენებით უწევდა მეფეს. მრავალი ჭირვარამის

გამოვლილ ერს თავისთავად არ ეკადრებოდა ასეთი შიდა დაპირისპირება. თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ თავდაპირველად ყოველი დიდგვაროვანი ფეოდალები თუ ჩვეულებრივი მშრომელი გლეხი, ყველა გაერთიანდა და ერთმუშტად დაიწყეს მტერთან ბრძოლა. მაგრამ ის კი ყველას დაავიწყდა, რომ თავისუფლებისთვის ბრძოლა მსხვერპლს მოითხოვს და ლანგრით არავინ მოართმევდა ნანატრ მშვიდობას და თავისუფლებას. რაღა თქმა უნდა მეფე დავითი გრძნობდა და ხვდებოდა კიდეც ამ პრობლემას, მაგრამ თვითონაც არ იყო დალხინებულ მდგომარეობაში. ამ უთავბოლო ბრძოლებით დაქანცულ მოსახლეობა ესაჭიროებოდა მუდმივმოქმედი ჯარის შექმნა, რომელიც ასრულდა კიდეც. დიდხნიანი დაკვირვებისა და განსჯის შემდეგ გადაწყდა საქართველოში ყივჩაღთა ჩამოსახლება, რომლებიც ვალდებულნი იქნებოდნენ შეეცნოთ მეფის ლაშქარი და ებრძოლათ საქართველოს დასაცავად. ასრულდა კიდეც მრავალმხრივი მოლაპარაკების შედეგად მოხდა შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც ყივჩაღთა მთავრის ათრაქა შარადანი ძეს მოითხოვა მეფე დავითისაგან შეერთო ცოლად მისი ასული გურანდუხტი, რის შემდეგაც 40 000 ოჯახი წამოვიდოდა საქართველოში საცხოვრებლად. შემონახულია ათრაქას მოწერილი: „მე ათრაქა შარადანის ძე, პატრონი ჩემი ტომისა, უცხო ქვეყანაში უცხო მეფეს, უცხოთა სიძესა და უცხოთა ნათესავს ვით ვენდო ესრეთ, ვით განდო თავი ჩემი, დედაწულ ჩემი და ხალხი ჩემი. შეირთე ასული ჩემი გურანდუხტ, სილამაზით მზისა ბრწყინვალეების დარი, გახდი სიძე ჩემი, ქმარი ასულისა ჩემისა, მამა - შვილიშვილთა ჩემთა და განაგირით შენით - სისხლით ნათესავი განაგირითა ჩემისა, და თანახმა ვარო“. შეირთო დავით მეფემ გურანდუხტი, მართლაც უმშვენიერესი ასული და სიკეთით აღსავსე მანდილოსანი აღმოჩნდა. ყოველ ჩამოსახლებულ ოჯახს 1 (ერთი) მეზრდოლის გამოყოფა ევალებოდა მეფის ლაშქარში, რითაც 40 000 ათასი მეომარი აღმოჩნდა მეფის სამსახურში. ეს უკვე ისეთი ძალა იყო, რომლის გამოყენებაც ფრიად მნიშვნელოვან წარმატებებს მოუტანდა და ცოტას ამოასუნთქებდა თავის მეზრდოლებს, რომლებიც თავგამოდებულები ემსახურებოდნენ ქვეყანას და მეფეს. ცნობა მათი გამოყენების შესახებ გვხვდება თვით დიადი დიდგორის ბრძოლის დროს სადაც 15 000 ყივჩაყი

ღებულობდა მონაწილეობას. დავით მეფემ ამით ხალხიც ამოასუნთქა ცოტა და სამხედრო რეფორმაც თითქმის დაასრულა.

დასკვნა

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ შიდა და გარე ფაქტორებიდან გამომდინარე მეფის მხრიდან ჩამოყალიბდა ქვეყნის განვითარების და აღმშენებლობის კარგი სტრატეგია, რომლის აღსრულებაც პირველ რიგში მოითხოვდა სამხედრო რეფორმებს, რომლის გარეშე საქართველოს აღორძინება წარმოუდგენელ ოცნებას წარმოადგენდა. სწორედამეფის წარმოუდგენელი შრომისა და ჯაფის შედეგად მოხდა ყოველივე სიღუბნისა და ქვეყნის ამოყვანა და მსოფლიო მასშტაბით ქრისტიანობისთვის მეზრდოლ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება. დავით აღმაშენებლის მეფობის პერიოდი ნათელი მაგალითია სულის სიმტკიცის და თავისუფლებისთვის ბრძოლის უპრეცედენტო მაგალითის, რომლის დროსაც მოხდა ქვეყნის გამთლიანება და უძლიერეს სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება. მის მიერ გატარებული ყოველი რეფორმა მიმართული იყო შრომისმოყვარე და განათლებული პირების დაწინაურებისათვის, ნაცვლად დიდგვაროვანი წარჩინებული ფეოდალებისა, რომლებიც პირველივე ხელსაყრელ დროს ღალატობდნენ და უპირობოდ ყიდნენ საკუთარ ხალხსაც და ქვეყანასაც. ეს რაღა თქმა უნდა იქიდან გამომდინარეობდა, რომ მათ არ უწყევდათ ბრძოლა საკუთარი მდგომარეობის მისაღწევად, ის ყველა პრივილეგია ლანგრით ქონდათ მირთმეული. სწორედ კარგი მიღწევა იყო ცენტრალიზებულ მართვაზე გადასვლა, რომელიც პირდაპირ მეფეს დაექვემდებარა და ყველა ემსახურებოდა ქვეყნის კეთილდღეობას. სწორედ იმ თავდადებული გმირების მხრებზე გაიარა სახელმწიფოს ძნელბედობის ჟამმა, რომელთა თავდაუზოგავი ბრძოლა ბადებდა იმედს და აღვივებდა ბრძოლის ნაპერწკალს ურჯულო მტრების მიმართ. თუმცა ეს გამუდმებული შუღლი და შიდა დაპირისპირებები ძალიან აზარალებდა ქვეყანას, როგორც შიდა განვითარების კუთხით ისე საერთაშორისო ასპარეზზე, რადგან მტერი სწორედ ამას იყენებდა მიზნების მისაღწევად. ამის აღსაკვეთად კარგი მიგნება და გასაღები იყო „მსტოვარნი“, რომელთა ღვაწლი

მართლაც დიდია, ვინაიდან მათი მხრიდან სწორად და დროულად გადმოცემულ ინფორმაციაზე ხდებოდა სტრატეგიის განვითარება. ისტორია გვინახავს მეფეთა სახელებს, სწორედ დავით IV აღმაშენებელი არის ნათელი მაგალითი თუ როგორ უნდა ქვეყნის აღშენება და გაბრწყინება, მაგრამ მეორეს მხრივ არ არის იმ გმირი მეომრების სახელები, რომელთა თავგანწირული და გმირული მოქმედებები იყო წარმატების მომტანი. შედეგი რომელიც მოიტანა თავდაუზოგავმა და თავგანწირულმა მოქმედებებმა სრულიად ნათელია. საქართველოს ისტორიის მანძილზე მრავლადაა აღწერილი საბრძოლო მოქმედებები რომელთა მიზანი ქვეყნის თვითმყოფადობის შენარჩუნებას წარმოადგენდა. მტრების გამუდმებულ თავდასხმას საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობა და მის ირგვლივ მყოფი სახელმწიფოების სტრატეგია განაპირობებდა მაგრამ დავით მეფის დროინდელ საქართველოში უკვე ყოველივე ზემოთ თქმულის დადასტურებაა. და დადგა 1125 წლის 26 იანვარი, დღე როდესაც საქართველომ დაკარგა დიადი ხელმწიფე. ქართულმა ეკლესიამ იგი წმინდანად შერაცხა. საუკუნეების მანძილზე მის მაგალითზე იზრდებოდნენ მრავალი თაობა და დღევანდელ რეალობაშიც არ არსებობს ქართველი, რომელიც არ იამაყებს ისეთი მეფით, რომელიც შიშის ზარს სცემდა მუსულმანურ სამყაროს. კაცი რომელიც გამეფებიდან ბოლო დღემდე არ ისვენებდა და მუდმივად ცდილობდა თვითგანვითარებას, მისი მეფობის პერიოდი აღსავსეა გადახდილი ბრძოლების რაოდენობით თუ მასშტაბებით. სწორედ ამიტომ უწოდა მადლიერმა ქართველმა ერმა დავით IV-ეს „აღმაშენებელი“.

ბიბლიოგრაფია

- ავალიშვილი, ზურაბ. 1989. *ჯვაროსანთა დროიდან*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- აღმაშენებელი, დავით. 1989. *გალობანი სინანულისა*. რედაქტორი ზურაბ კიკნაძე. თბილისი: „ხელოვნება“.
- ბაქრაძე, აკაკი და რევაზ თვარაძე. 1987. *ქართული მწერლობა ოცდაათ ტომად*. ტ. 2. ტომის რედაქტორი ლევან გრიგოლაშვილი. თბილისი: ნაკადული.
- ბახტაძე მ. 2013. *საქართველოს სამხედრო ისტორია*. ნაწილი 1. თბილისი: დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია. სამეთაურო-საშტაბო სკოლა.

- გრიგოლია, კონსტანტინე. 1954. *ახალი ქართლის ცხოვრება*. თბილისი: სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბა-გამომცემლობა.
- ლორთქიფანიძე, მარიამ, დავით მუსხელიშვილი და როინ მეტრეველი. როინ მეტრეველის რედაქციით. 2015. *საქართველოს ისტორია*. ტ. 4. თბილისი: პალიტრა L.
- მეტრეველი, როინ. 1990. *დავით აღმაშენებელი*. თბილისი: „განათლება“.
- მეტრეველი, როინ. 2018. *ქართველი მეფეები: დავით აღმაშენებელი*. ტ. 7. თბილისი: პალიტრა L.
- სამუშია, ჯაბა. 2012. *ქართველი ერის ისტორია*. ტომი 2. თბილისი: „პალიტრა L“.
- ძამუკაშვილი, ნუნუ. 2010. *დავით აღმაშენებლის ცხოვრება და მოღვაწეობა*. თბილისი: პოლიგრაფისტი 2010.
- მესხია, შოთა. 2016. *ძლევა და საკვირველი დიდგორის ბრძოლა და თბილისის შემოერთება*. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016.